

Verbatim – Attaliho deník

Jacques Attali: Verbatim. Tome I. Chronique des années 1981–1986. Fayard 1993, 958 stran.

Deník politického činitele-pozorovatele je vždy důležitým pramenem historického bádání, zejména zachycuje-li co nejpřesněji – verbatim – slova pronesená při jednáních mezi vůdčími osobnostmi velmocí v úzkém kruhu. Autor sám charakterizuje deník hned v úvodu:

„Psaný v srdci jedné z nejlivnějších mocností naší planety, ve velmi zvláštní chvíli tohoto barbarského století, na vrcholu napětí mezi SSSR a USA, na nejhlubším bodu budování Evropy... V této době na tomto místě jsem byl svědkem a aktérem téměř veškerého dění zahraniční a důležité části vnitřní politiky Francie... Od prvního dne, kdy jsem se usadil v místnosti sousedící s kanceláří prezidenta republiky, myslel jsem na to, že bude mou povinností dříve či později co nejuceleněji podat zprávu o všem, svědčit, vysvětlovat.“

K této expozici patří jistě několik slov o autorovi, který se teprve poslední dobou stal mezinárodně známou osobností v souvislosti se jmenováním do funkce ředitele Evropské banky pro obnovu a rozvoj (EBRD) a snad ještě více s nedávným ukončením této jeho činnosti. J. Attali se narodil v Alžírsku v roce 1943. V Paříži absolvoval výběrové vysoké školy Ecole Polytechnique a Ecole Nationale d'Administration, školy, které vychovávají pro vyšší státní služby a pro politickou kariéru. Ve věku 39 let se stal osobním poradcem prezidenta F. Mitteranda.

Než se stal v roce 1981 blízkým spolupracovníkem F. Mitteranda, publikoval osm politologických a ekonomických prací. V literární činnosti pokračoval i v době svého působení v Elysejském paláci, a to šesti politickými a dvěma románovými publikacemi.

Vztah Mitteranda ke své osobě autor charakterizuje ve Verbatim následujícími slovy: *„Tento text je přirozeně poznamenán podivnou rolí, kterou jsem tam [v kanceláři prezidenta – pozn. rec.] hrál. Intelektuál, kterému Princ natolik nedůvěřuje, že ho drží na uzdě, ale zase má jeho důvěru do té míry, že je přibrán ke každému setkání, dostává číst každý dokument, je pověřován četnými úkoly a je v roli každodenního důvěrníka.“*¹⁾

Jak je uvedeno výše, Verbatim má 958 stránek. Při tak velkém rozsahu publikace, zachycující časové období pěti let nabytých osudovými zvraty ve světové politice, má recenzent velmi obtížný úkol při volbě systému, který by nejlépe ilustroval to nejdůležitější, to stěžejní z díla. Snad se mi podařilo vybrat dostatečný počet citátů z hlediska rozsahu sledovaných událostí i z hlediska jejich významu pro osudy světa, respektive Francie. Pro úplnost ještě dodávám, že autor nezaznamenával jen průběh jednání a konferencí, nýbrž také Mitterandovy monology a důvěrná osobní sdělení jednotlivců, s nimiž se on sám setkal. Protože však F. Mitterand je dodneška stále v popředí, začnu tím, jak Attali vidí tuto svéráznou postavu francouzské politiky XX. století:

*„Co o něm mám říci? Jedním slovem je především provinciální, ... nenávidí hřmotnost Paříže, povrchnost vztahů v ní, peníze, které se tam vydělávají, moc kancelářů, příliš konvenční kariéry, přílišnou otevřenost života... Z toho plyne vše, nebo téměř vše ostatní.“*²⁾

Děj začíná

Dne 10. května 1981, uprostřed vysoké míry inflace a nezaměstnanosti, získává většinu v prezidentských volbách kandidát Socialistické strany. François Mitterand se ujímá funkce a Jacques Attali, který se aktivně zúčastnil práce ve volebním štábu Socialistické strany, začíná psát svůj deník. Poznamenává, že Beregovoy je zklamán, protože se nestal členem vlády, že Vysoký kancléř Čestné legie, generál Alain de Boissien, odstoupil, aby nemusel Mitterandovi připnout Řád Čestné legie.

Dne 21. května 1981 Attali zaznamenává Mitterandův monolog o vnitropolitické situa-

ci: „Bude to těžké. Pravice se rychle vzchopí a iluze levice se rozplynou. Je třeba rozpustit Národní shromáždění. Rocard, Badinter a Colliard jsou proti tomu. Ale právníci nikdy nepochopí nic z politiky. Chtějí, aby pravice nejdříve svrhla vládu, kterou já jmenuji! Nemůžeme čekat. Musíme rychle uchopit do rukou otěže vládnutí; jinak pomine nadšení a nebudeme moci uskutečnit své reformy.“

V záznamu z 22. května 1981 už čteme: „Podle ústavy F. Mitterand přijal Alaina Pohera [předseda Senátu – pozn. rec.], kterého si neváží, a Chabana Delmase [předseda Poslanecké sněmovny – pozn. rec.], kterého ctí. Pro formu se s nimi radil a pak rozpustil Národní shromáždění.“

Světové dění

Autor velmi podrobně cituje jednotlivé rozhovory prezidenta Mitteranda s hlavami států a s předsedy vlád, zejména s prezidentem R. Reaganem, H. Schidtem, H. Kohlem, paní M. Thatcherovou a také s hlavními protivníky – L. Brežněvem a M. Gorbačovem. V těchto případech nejde o zápisy z paměti jako u většiny záznamů, ale o zápis pořízený během jednání. Jen namátkou uvedu několik typických příkladů.

Washington, 18. 10. 1981, u příležitosti oslav dvoustého výročí vítězných bitev ve válce o samostatnost, z rozhovoru R. Reagana s F. Mitterandem o situaci na Blízkém východě a o dalších tématech:

„... Reagan děkuje prezidentovi za souhlas s použitím francouzských přístavů pro přístání amerických jaderných ponorek a za účast Francie na akcích multinacionálních sil na Sinajské poušti.

F. Mitterand: »Evropa je partnerkou na Camp Davidu ve smyslu jeho politického a diplomatického poslání.«

R. Reagan: »Mír tam nemůže nastat jinak než s pomocí Saúdské Arábie.«

F. M.: »Camp David může řešit konflikt mezi Izraelem a Egyptem, ale nevyřeší palestinský problém. Bude-li úspěšný, tím lépe, ale my se domníváme, že Fahdův plán je dobrý jako interimní, jestliže umožní rozhovory mezi odpůrci...«

R. R. /čte z papíru/: »Položím Vám otázku, zda jsou vedle Arafata třeba další palestinskí představitelé.« (Attaliho poznámka: Rozhodně není ničím jiným než strojem, který klade otázky jménem své administrativy.)

F. M.: »Není umírněnějšího Palestince, než je Arafat...«

R. R. /vezme si další papír a čte/: »... Co očekáváte od Cancunu?«

F. M.: »Nečekám nic než dvacet projevů, a až skončí poslední, účastníci odjedou.«

Tento rozhovor, který jistě nebyl zveřejněn v žádném komuniké, není třeba nějak komentovat.

Ekonomická problematika

Ekonomické otázky se objevují v záznamech i v zápisech přímých rozhovorů velmi často. Například 16. 11. 1981 autor stručně poznamenává:

„Francie je zneklidněna, že nedostává žádné objednávky z SSSR. Claude Cheysson doporučuje určitou formu vydrátání: žádný nákup zemního plynu bez objednávek pro průmysl.“ Otázka dodávek sovětského zemního plynu pro západní Evropu se objevuje i v rozhovorech F. Mitteranda s tehdejšími spolkovými kancléřem H. Schmidtem a mezi francouzskými a americkými představiteli.

Dne 18. 6. 1982 Attali přijal státního podtajemníka zahraničních věcí USA, Jamese Buckleye, který o sovětských plynovodech hovoří na základě zvláštní studie CIA:

„Po desetiletích autarkní ekonomiky závislost SSSR na západních dodávkách přivodila rychlý růst těchto dovozů.“ A dále: finanční těžkosti Sovětského svazu jsou však tak velké, že za ně nemůže zaplatit. Sibiřský plynovod by to mohl vyřešit. „Když koncem

osmdesátých let bude dokončen, vývozní kapacity plynu stoupnou a SSSR přestane být závislým, bude moci zaplatit jak za dovoz obilí, tak krýt své výdaje na zbrojení.“

V této souvislosti se pak opakovaně objevují listiny COCOM a některé „choulostivé“ dodávky francouzské elektronické společnosti Thomson.

Vzhledem k intenzivnímu zbrojení SSSR je otázkám bezpečnosti Západu věnována velmi podstatná část všech rozhovorů na nejvyšší úrovni. Perspektiva zhroucení SSSR se objevuje v dnes už „pikantním“ světle zejména po nástupu generála Jaruzelského do funkce předsedy polské vlády. Na toto téma spolu hovoří H. Schmidt a F. Mitterand 7. a 8. října 1981 (tedy ještě před prosincovým vyhlášením výjimečného stavu v Polsku).

„H. Schmidt: »Nemyslím, že se reunifikace [Německa – pozn. rec.] uskuteční za mého života, bude to až po roce 2000.«

F. Mitterand: »Budete potřebovat určitý čas na reunifikaci. Je to zapsáno v dějinách. Odpovídá to objektivním i subjektivním realitám. Je třeba, aby jedna generace odešla, aby se oslabilo sovětské impérium, což nastane za patnáct let.« (Attaliho poznámka: Vidí konec SSSR v roce 1996.)

H. Schmidt: »Podle mne to potrvá mnohem déle!«

Rozhovor pokračuje příští den znovu na téma Polsko.

„H. Schmidt: »V případě Polska je nejdůležitější jeho zadluženost... Vím také, že Rusové sami mají těžkosti s udržováním výše svých půjček a pomoci.«

F. Mitterand: »Poláci už fakticky nepracují.«

H. Schmidt: »Vidím pro Polsko jen dvě možná řešení. Prvním z nich je racionální způsob: přichází svatý archanděl Michal a všechno dá do pořádku. Druhé řešení je spíše z rodu zázraků: Poláci začnou znovu pracovat.«

Vraťme se však k velmi závažné tematické bezpečnosti světa. Tentokrát snad při přímém setkání nejvyšších francouzských a sovětských představitelů. V knize se Brežněvovo jméno objevuje již roku 1981, hovoří se o něm převážně jako už o umírající osobnosti, spíše se však objevuje v prohlášeních a v korespondenci v době izraelsko-libanonské války. Na straně 274 Attali cituje části Brežněvova dopisu prezidentu Reaganovi, protože dopis stejného – „příkře násilnického“ – znění obdržel i Mitterand. Musíme asi počkat až na nástup Gorbačova k moci. Zatím jsou v popředí sovětské bezpečnostní problematiky spíše rozhovory mezi americkými a francouzskými představiteli na nižších úrovních.

Evropská integrace

Tato problematika se sice objevuje v rozhovorech mezi čtyřmi nejvyššími představiteli největších zemí Evropského společenství, Verbatim jí však nevěnuje takovou pozornost, jakou bychom předpokládali. Společenství má své problémy s paní Thatcherovou. Francie a Velká Británie totiž zaujímají v četných otázkách odlišná stanoviska. U příležitosti prvního setkání Mitteranda s Thatcherovou Attali poznamenává:

„Kromě svých rozpočtových starostí mají Britové tuto strategii: Využívajíc změny ve Francii, přejí si skoncovat s dvacetiletou predominancí Francie a Německa v Evropě. Nic nás s nimi nesblíží. Ve Společenství jsou dvě koncepce: volná výměna, anebo solidarita. V citlivých odvětvích (v elektronice, v automobilové výrobě) je Anglie připravena sehrát úlohu trojského koně pro japonské investice v EHS.“

Rozhovor mezi Mitterandem a Thatcherovou se dále odehrává v napjatém ovzduší. Attali reprodukuje Mitterandův výrok o Thatcherové v letadle na zpáteční cestě: „Ona má oči Stalina a hlas Marilyn Monroeové.“

Problémy ostatního světa

Francie je bývalou koloniální velmocí, které se podařilo – zejména díky politice de Gaulla – udržet těsné svazky se svými bývalými koloniemi především v Africe. Kromě svého krátkého a neúspěšného angažování v Libanonu v roce 1982 má další „neuralgické body“, kde se nevyhne ani ozbrojeným akcím. Takto se často v Attaliho záznamech obje-

vuje zejména Čad. Nechybí však ani problematika bývalé francouzské Indočíny. Navazují se styky s Vietnamem. Francie se však nemůže vyhnout kritice svých postojů na setkáních „nejbohatší sedmičky“ světa. Zde však Attaliho ironie zachází hned na prvním z nich, kterého se zúčastnil, poněkud daleko. Na straně 60 začíná svůj záznam takto:

„Pondělí, 20. července 1981. Shromáždění začíná. Sedm zemí, jejichž reprezentanti zasedají okolo stolu představuje 80 % »hrubého světového produktu«... Helmut Schmidt, zakladatel těchto summitů, si hraje na blazeovaného; Margaret Thatcherová je plna nadšení; Japonec Suzuki spí; Ital Spadolini hovoří o dějinách a literatuře.“

Dále již reprodukuje hlavní body jednání: inflaci, COCOM, problematiku ochranných opatření. Mitterand kritizuje hospodářskou politiku USA. A nakonec Attali summit hodnotí:

„Tento summit zanechává v nás všech pocit hořkosti a zmatků... schůzka, kde se nic nerozhodne, prázdná zasedání... Příští rok, kdy se bude konat u nás, musíme víc hlídat jak jeho image, tak jeho hloubky.“

Roky socialistické vlády plynou. Žádný z nich, žádný z jejich dnů nekončí mírem ve světě: válka o Falklandy, v Libanonu, nekončící válčení mezi Íránem a Írákem (o co vlastně?), sovětská intervence v Afghánistánu (proč vlastně?). Francie se přímo dotýká jen účast jejich vojáků v libanonském konfliktu, musí však zaujímat stanovisko, někdy i konkrétnější postoje jako stálý „jaderný“ člen Rady bezpečnosti OSN. Ne vše je však šířeji zachyceno v Attaliho záznamech.

A co Československo? Kolik z 958 stránek zaplňuje svými problémy, postoji? Procházíme-li jmenným rejstříkem, který je jedinou – a musím hned zdůraznit, že pro badatele nedostatečnou – orientační pomůckou, najdeme pouze jedno jméno z okruhu našich představitelů. Je to jméno tehdejšího prezidenta ČSSR Gustáva Husáka³ v zajímavé poznámce Helmuta Kohla v rozhovoru s Mitterandem dne 25. 3. 1985: „Doufám, že se věci na Východě nyní pohnou. V Moskvě velmi uznávají Honeckera, má tam určité manévrovací možnosti. Husák také. Měli bychom pomáhat Jaruzelskému. Vše, co by přišlo po něm, by bylo horší /sic!/. Poláci měli vždy větší oči než žaludek a větší ambice než prostředky.“ Toť vše.

Zde by se recenzentovi dalo vytknout, že ponechává stranou vnitropolitické dění ve Francii, které také nebylo bez úskalí. Od roku 1983 se množí konfliktní situace mezi Socialistickou a Komunistickou stranou Francie. Attali zaznamenává tyto situace dost stručně. Zejména šetří slovy, jakmile se objeví v nějaké souvislosti generální tajemník KSF, Georges Marchais. Ten figuruje v jmenném rejstříku 22krát, vždy to jsou však velmi stručné zmínky o jeho postojích, často ostře komentovaných Mitterandem, zejména v průběhu roku 1984, kdy dochází k definitivní roztržce. Attali věnuje větší pozornost opozičním proudům v KSF, které se však nikdy neprosadí proti Marchaisovi. Podobně si počíná Attali vůči CGT. Po celou dobu však má svého informátora okolo vedení KSF v osobě Doumenga.

Blíží se konec

Zatím jen prvního dílu, ale právě zde dochází k zrychlení dějin. V březnu 1985 se Michail Gorbačov ujímá vlády v SSSR. V Attaliho záznamech se jeho jméno vyskytuje již od roku 1981 jako jméno nadějného kandidáta na nástupnictví po Brežněvovi. Ve chvíli, kdy se to uskuteční, jeho první záznam najdeme 10. 3. 1985:

„Později odpoledne je zveřejněna zpráva: Gorbačov pověřen organizováním pohřbu [Černěnka – pozn. rec.]. O nástupnictví je rozhodnuto.“

Zápis ze dne 13. 3. 1985 začíná slovy:

„F. Mitterand se zúčastní Černěnkova pohřbu. Zmatky. Aby si zajistil místo v první řadě, násilím se vtěsna mezi paní Thatcherovou a marockého předsedu vlády.“

Prezident je první mezi vedoucími západními státníky, který má ke konci odpoledne rozhovor s M. Gorbačovem.“

* * *

Začínají-li Attaliho záznamy už ve dnech před zvolením Mitteranda prezidentem a před nástupem Socialistické strany do vlády, končí I. díl Verbatimu parlamentními volbami 16. března 1986, které vyhrál volební blok pravického středu Chirac–Giscard. Attali zaznamenává prohlášení Jacquese Chiraca o změně kurzu politiky podle projeveného přání voličů. Připojuje k tomu na závěr Mitterandovy výroky, z nichž některé ocituji.

»Demokracie je k tomu, aby lidé žili spolu ve stejných institucích. Je třeba, aby oba tábory projevíly moudrost, já sám to tak cítím...«

K půlnoci se v kanceláři prezidenta schází Jospin, Fabius, Joxe, Mermez, Pisani a já.

F. Mitterand: »Už se v tom nevyznám. Chci jmenovat premiéra, který mi zaručí, že se Front national [Le Penova strana – pozn. rec.] nedostane do vlády; nechci mít žádného ministra proti sobě v rezortu vnitra, zahraničních věcí a financí. Ale když jmenuji předsedu vlády, bude mít volnou ruku ve výběru ministrů. Je těžké se s tím smířit!«

Poslední odstavce díla jsou Mitterandovým monologem o modlení. Symbolické? Snad. Nebo jen jedna z autorových zlomyslností?

Karel Černý

¹ Attali, J.: Verbatim. Tome I. Chronique des années 1981–1986. Fayard 1993, s. 8.

² Tamtéž, s. 9–11.

³ Viz tamtéž, s. 788.